

Δ

- δα**- θα, *σιγά π' δα ρτω* = σιγά που θα έρθω, δεσ δημ. τρ. 15.ζ3, πρμ. 25, [για τη χρήση του δ αντί του θ, δεσ Δωρ. ἔδνος(=έθνος)].
- δάγκαμα**, το· δαγκωματιά, κουλόπονος, [δάκνω > αρχ. ἔδακον > δαγκάνω].
- δαγκαμασιά**, η· δαγκωματιά, [δάγκαμα].
- δαγκάνου**- ρ., *δάγκανα*, -σα, *δαγκάθκα*, δαγκάνω, ως *δαγκάνουμι* χρησ. και με τη σημ. του συνέρχομαι, ντρέπομαι για λάθος που έχω κάνει, π.χ. *δαγκάθκα άμα τον είδα*, [δάκνω > αρχ. ἔδακον > μτγν. δαγκάνω].
- δαδώνου**- ρ., *δαδιάζω*, *γίνομαι δαδί*, *τον πεύκου όσου παλιών(ει) τόσου δαδών(ει)*, (πρμ. 358), [αρχ. δαδίον > δαδί + κ. κατ. -ώνω].
- δαίμονας**, ο· διάβολος, μτφ. δραστήριος, έξυπνος, πονηρός, [αρχ. δαίμων].
- δάκρου**, το· δάκρυ, δάκρυο, πληθ. τα *δάκρα*, μτφ. διαυγές ρευστό, *έχ(ει) ένα κρασί δάκρου*, [αρχ. δάκρυ].
- δαμάλι(ι)**, το· το νεαρής ηλικίας θηλυκό βόδι, δαμαλίδα, ενώ το αρσενικό λέγεται *ταυρί*, αλλ. *δαμάλα*, [αρχ. δάμαλις].
- δαμαλίδ(ι)**, το· θηλυκό βόδι μικρότερης ηλικίας από το *δαμάλ(ι)*.
- δαμασκινιά**, η· δαμασκινιά, προύνος ο ήμερος, υποείδος δαμασκηνέα, [δαμάσκνου].
- δαμάσκνου**, το· δαμάσκηνο, [Δαμασκηνός(από Δαμασκό) > μσν. δαμάσκηνον].
- δανείζου**- ρ., *δάνζα/δάντζα*, *δάντσα*, *δανείσ(η)κα*, δανείζω, [αρχ. δανείζω].
- δανκό, -κιά, -κό**- δανεικός, *δανκό ψουμί*, δεσ και πρμ. φρ. 136, [αρχ. δάνειον].
- δασκαλούδια**, τα· οι μαθητές του δημ. σχολείου, [αρχ. διδάσκαλος].
- δασκέλ(ι)**, το· το άνοιγμα των ποδιών, δρασκελιά, [αρχ. σκέλος > μτγν. διασκελίζω].
- δασκιλιά**, η· βήμα, δρασκελιά, *τρεις δασκιλιές* = τρία βήματα, και *ντρασκιλιά*, [δασκέλ(ι)].
- δαχλήτρα**, η· δακτυλήτρα, [αρχ. δακτυλήθρα].
- δαχλιά**, η· δακτυλιά, αποτύπωμα δάκτυλου, [δάχλου].
- δαχλίδ(ι)**, το· δακτυλίδι, δεσ δημ. τρ. 15.γ3, πρμ. φρ. 23, αλλ. το *δαχλίδ(ι)*, [δαχλίδ(ι)].
- δάχλου**, το· δάκτυλο, δεσ αίν. 11 και 36· πρόχειρη μονάδα μήκους, *δυο δάχλα χου-ντρό είναι*, δεσ *τσιπιριάκουσ*- στη Νιγρ. το παιχν. *φιδούδ(ι)*- τρόπος βολής της μπίλιας με σφίξιμο ανάμεσα στο δείκτη και το μεσαίο δάχτυλο, δεσ και *σιρριώτκου*, [αρχ. δάκτυλος].
- δαχλίδ(ι)**, το· δακτυλίδι, αλλ. το *δαχλίδ(ι)*, [αρχ. δακτύλιος > μσν. δακτυλίδιν].
- δειλνίζου**- ρ., *δείλνιζα*, *δείλνισα*, τρώγω για δειλινό, *άντι να δειλνίσουμι*, *δείλνισαμι κι ύστρα μπίτσαμι*, [δειλνό].
- δειλνό**, το· δειλινό, [αρχ. δείλη(=ώρα) > μτγν. δειλινόν].
- δείπνουσ**, ο· γαμήλιο έθιμο, αλλ. το *δείπνου*. Το Σάββατο πριν από το γάμο πήγαινε το σόι του γαμπρού στο σπίτι της νύφης *του δείπνου* και ακολουθούσε γλέντι. Ο

- δείπνους* περιλάμβανε φαγητά και δώρα για τη νύφη. Τα φαγητά ήταν τρία πιάτα, κοτόπουλο, γεμιστό ή στο φούρνο, *σκέτου*, *πλάφι*, και ένα *πλαστό ψωμί*. Τα δώρα ήταν το νυφικό, *παπούτσια* και *αλλαξιές* για τη νύφη, [αρχ. *δείπνον*].
- δέλ(ι)**· κατ. υποκ., όπως η κατ. *-ρέλ(ι)*, π.χ. *κουρτσαδέλ(ι)*.
- δέλτα**, το· παιχν. με μπίλιες, που παιζόταν πάνω σε ένα σχεδιάσμα κεφαλαίου Δέλτα· δεξ την 4η παραλλαγή του αρχ. παιχν. *καρνατίζειν*, (Χ.Λ. σ. 294) και π., [αρχ. *δέλτα*].
- δένου**· ρ., *έδινα*, *έδισα*, *δέθκα*, *δένω*, *ιμές έδινα του τιλιφταίου δέμα* = ψες έδενα..., πρ. *διθούς/διθήτι*, [αρχ. *δέω* > *μτγν. δένω*].
- δεν περνάς κυρά Μαρία**· το γνωστό ομώνυμο παιχνίδι.
- δέντρος**, ο· δέντρο, *ντραγατίτκος δέντρος*, [αρχ. *δένδρον*].
- δέντροσις**· έγινες δέντρο, λ. γνωστή από τα δημ. τρ., *σαν δέντροσις κι φούντουσις κι απόλυκις κουλνάρια*, (Ν.Π.γ' τρ. 606.0), [*δέντρος*].
- δέουντα**, τα· χαιρετίσματα, *δώσι τα δέουντα*, [αρχ. *δέον* > *δέοντα*].
- δερφή**, η· αδερφή, *δεν έχου μάνα να με διει, δερφή για να μου κλάψει*, (Ν.Π.γ' τρ. 12.0), αλλ. *διρφή*, [αρχ. *άδελφός*].
- δεύτερου**· επίρρ., δυο φορές, *την ιβδουμάδα δεύτερου τον μήνα δικαπέντι*, (Ν.Π.γ' τρ. 158.0), [αρχ. *δεύτερος*].
- δέχουμι**· ρ., *δέχουμαν*, *δέχτηκα/δέχτα/δέχκα*, *δέχομαι*, στα δημ. τρ. χρησ. ο τύπος του αόρ. *δέχτη* αντί του συνηθισμένου *δέχκι*, π.χ. *μα κείνη δεν του δέχτη και την κόψαν τα μαλλιά*, (Ν.Π.γ' τρ. 512.0), [αρχ. *δέχομαι*].
- Δημητρίτσ(ι)**, το· το χωριό Δημητρίτσι, ο κάτοικος *Δημητρισ(ι)νός*, *-νιά*, *-νό*, [*Δημητρίτσας*, βυζαντινός στρατηγός, που σκοτώθηκε στην περιοχή το 1185].
- δημόσιους**, ο· χρησ. ως ουσ., ο δημόσιος δρόμος, *δημόσιους πιρνά(ει) 'π' τ'ς δίπλις*, [αρχ. *δημόσιος*].
- διάβα**, η· γυναίκα μπαμπούλας, γυναίκα φόβητρο, (Νιγρ.), *σάπα θα πιράσ(ει) διάβα κι θα σι πάρ(ει)*, ***[αρχ. διάβ(ολος) + -α]*.
- διαβάματα**, τα· διαβολές, συκοφαντίες, προσκόμματα, *έβανι διαβάματα κι έσκουψι την προυζινιά*, [αρχ. *διαβάλλω*].
- διαβασιά**, η· σφιγκτήρας, τα ξύλα με τα οποία έσφιγγαν τα χείλια των ζώων, για να στέκονται ήρεμα στο πετάλωμα, [*γιαβασιά*].
- διαβόλ'**, του· διαβόλου, *σ' διαβόλ' τ' μάνα πήγι*, [αρχ. *διάβολος*].
- διαβουλκός, -κιά, -κό**· διαβολικός, δόλιος, μοχθηρός, αυτός που δημιουργεί φασαρίες, [αρχ. *διάβολος*].
- διαβουλούδ(ι)**, το· είδος πουλιού, το *τσιντσιόν(ι)*, [αρχ. *διάβολος*].
- διαβουλουπάν(ι)**, το· λεπτό πανί, που το ύφαιναν στον αργαλειό με στημόνι και υφάδι κλωσμένα στο *τσικρίκ(ι)*· η διαφορά από τη *χόντρα* ήταν στο υφάδι, αλλ. το *αστάρ(ι)*, [αρχ. *διάβολος* + *πανί*, από το γεγονός ότι φαντάζονταν τα *ισκιώματα*, δημιουργήματα του διαβόλου, να είναι τυλιγμένα με άσπρα πανιά].
- διαβουλτζμένους, -ν(η), -νου**· διαβολεμένος, ατίθασος, ταραξίας, καβγατζής, [αρχ. *διάβολος* > *διαβολίζω*].
- διάδιαρους**, ο· υδράργυρος, αλλ. *διάργυρους*, ***[αρχ. διαρροή, με αναδίπλωση του δια-*, επειδή όταν χύνεται σκορπά διαρρέοντας].
- διακόσνοι, -σις, -σια**· διακόσιοι, [αρχ. *διακόσιοι*].

- διαλάου**· ρ., *διαλούσα, διάλτσα, διαλύθκα, διαλύω, του διάλτσαμι του μουχαμπέτ(ι) = διαλύσαμε την παρέα, ενώ κουβεντιάζαμε, [αρχ. διαλύω].*
- διαλέγου**· ρ., *διάλιγα, διάλιξα, διαλέχκα/-χτ(η)κα/-χτκα, διαλέγω, [αρχ. διαλέγω].*
- διαλιχτός, -τιά{-ιά}, -τό**· διαλεχτός, επιλεγμένος, εκλεκτός, *διαλιχτά σταφύλια = όλα τα σταφύλια που δεν ήταν για κρασί, [διαλέγου].*
- διαλλάζου**· ρ., *διάλλαζα, διάλαζα, κινούμαι χωρίς να καλοφαίνομαι, σα να διάλαξι ένας μες στον μπουσκόταδου, [αρχ. διαλλάσσω (=μεταβάλλω απλώς, αλλοιώνω)].*
- διάργυρους**, ο· ο *διάδιարους*, [συμφ. *διάδιարους* και υδράργυρος].
- διαρμίζου**· {δγια-}, ρ., *διάρμιζα, διάρμισα, διαρμίσ(η)κα, τακτοποιώ, συγυρίζω, να διαρμίσουμι του κατώι, αλλ. γιαρμίζου, [αρχ. διαρμόζω, διαρρυθμίζω > διαρθμίζω > διαρμίζω].*
- διασίζου**· {δγια-}, ρ., *διάσιζα, διάσισα, διασχίζω, διάσισα τ'ν αυλή, [αρχ. διασχίζω].*
- δίαιτα**, τα· η *δίαιτα*, [αρχ. *δίαιτα*].
- διαταμένου**, το· καθορισμένο από έθιμο, συνήθεια ή ανάγκη, αυτό που διατάχτηκε ή πρέπει να γίνει, *έκαναμι τα διαταμένα για του μνημόσунου, [αρχ. διατάσσω].*
- διδυμούδια**, τα· *δίδυμα αδέρφια*, [αρχ. *δίδυμος*].
- διε, διες**· {δγιε, δγιες}, πρ. των *κτάζου/χτάζου/βλέπω, δες, κοίτα, και ανάλογα διέτουν, -την, -του, δες* πρμ. 47, 91, και λ.γ. 5, [αρχ. *όρω* > πρ. β' αορ. *ιδε* > δες].
- διθούς**· δέσου, παθ. προστ. του *δένου*.
- διυφών**, το· δι' ευχών, [από τη φρ. δι' *εϋχών*...].
- δεκαδικό**, το· το στρέμμα των 1000τ.μ., [αρχ. *δεκάς* > δεκαδικός].
- δικαϊζάρα**, η· το γνωστό παιχν. της ντάμας, που παιζόταν με δυο παίκτες, οι οποίοι κινούσαν από 16 πιόνια, μικρές πετρίτσες και κομμάτια κεραμίδας, πάνω σε ένα σχεδιάσμα όμοιο με το σκάκι, αλλ. *ντάμα*· δες *πεσσειά* ή *πεττειά* και πόλις, (X. Λ. σ. 577 και 469), [αρχ. *δέκα* + αρχ. *έξ* > δεκαέξι + *-άρα*].
- δικανίκ(ι)**, το· ραβδί, ξυλοκόπημα, *θα φας δικανίκ(ι) = θα σε δείρω, δες* πρμ. 306, και 307, δ.δ. 1 στχ. 16, [λατ. *decanus* > μsn. *δεκανίιν*].
- δικανκιά**, η· το χτύπημα με το *δικανίκ(ι)*.
- δικαπιντίζου**· ρ., *δικαπέντιζα, δικαπέντσα*, συμπληρώνω 15 μέρες, *άμα δικαπιντίσ(ει) Αύγουστους τρανεύ(ει) νύχτα*, [αρχ. *δέκα* + αρχ. *πέντε*].
- δικαριά**, η· {-ριά}, σύνολο από δέκα άτομα/κομμάτια, [αρχ. *δέκα*].
- δικάτ(η)**, η· δεκάτη, είδος ποσοστικού φόρου, το 10% της παραγωγής που έδιναν οι παραγωγοί στο κράτος, [αρχ. *δεκάτη*].
- δικέλ(ι)**, το· σκαπτικό εργαλείο σαν την τσάπα, με τη διαφορά ότι το μεταλλικό τμήμα του ήταν κενό στο μέσον, [αρχ. *δύο* + μsn. *κελλίον*].
- δίκουπ(η)**, η· δικοπη κάμα, δικοπο μαχαίρι, χρησ. ως ουσ., [δύο + αρχ. *κόπτω*].
- δίκουπου**, το· χρησ. ως επ., *δίκουπου μαχαίρ(ι)*, δες *δίκουπ(η)*.
- διμάτ(ι)**, το· μια *αγκαλιά* θερισμένο σιτάρι ή άλλο υλικό, που δενόταν με *ζνάρ(ι)*, όχι όμως ο *αρκάς*, [αρχ. *δέω* > *δέμα*].
- διματιάζου**· ρ., *διμάτιαζα, -σα, -σκα*, κάνω δεμάτια, [διμάτ(ι)].
- διματ(ι)κό**, το· δεματικό, το *ζνάρ(ι)* για τα *διμάτια*.
- διμουντζμένους, -ν(η), -νου**· δαιμονισμένος, αυτός που έχει μέσα του το δαίμονα, ο πολύ ζωηρός, ο παλαβός, [αρχ. *δαίμων* > δαιμονισμένος].

δίνο- ρ., *έδουνα, έδουσα/έδουκα, δόθκα*, δίνω, τα *'δουκίς τα δανκά*; δεσ πρμ. 135, 346 και δημ. τρ. 2.1· πρ. *δο*, στη Νιγρ. *δόκ'*, *δόκι, δόκτι*, π.χ. *δόκτουν λίγου μουμί*-οι φρ. δώσε τους ή δώσε τις, έγιναν *δο τ'ς*, φρ. που έφθασε να *έχει* μόνο τη σημ. του δώσε, π.χ. *δο τ'ς τις τα μουλύβια*. η ίδια φρ. με την ίδια σημ. χρησ. και στον ενικό, π.χ. *δο τ'ς τουν την καραμέλα, δο τ'ς την τήν καραμέλα*, κλπ., [αρχ. δίδωμι > μτγν. δίδω].

δεντρογαλιά, η· δεντρογαλιά, είδος φιδιού, [αρχ. δένδρον + αρχ. γαλή].

δεντρούδ(ι), το· δεντράκι, μικρό δέντρο, [αρχ. δένδρον].

δεξής, -ξιά, -ξύ· δεξιός, *δεξής ψάλτας*, [αρχ. δεξιός].

διότροπος, -π(η), -που· ιδιότροπος, [αρχ. ἴδιος(=ιδιαιτερος) + αρχ. τρόπος].

δίπλα· επίρρ., *διπλά, δίπλα καλημέρα* = δυο φορές καλημέρα, [αρχ. διπλοῦς > διπλός > διπλά > δίπλα].

διπλάρια, τα· *αγρόξυλα* με μάκρος 3-4μ. που χρησ. ως *χρειαζόμενα* για σκαλωσιές, για σκάλες όπου στέγωναν τα καπνά, για ξύλα της στέγης που πιάνουν από τους τοίχους μέχρι τους *παπάδεις* κλπ., είναι και τα δίδυμα αδέρφια, [αρχ. διπλοῦς > μτγν. διπλός + *-άρ(ι)*, για τα ξύλα, επειδή το μάκρος τους ήταν περίπου διπλάσιο από τα συνηθισμένα καυσόξυλα που φορτώνονταν στα ζώα με τα σαμάρια].

δίπλις, οι· πτυχές, τσακίσεις, πιέτες, σειρές, το γλυκό *γλυκάδια*, οι γύροι που γίνονταν στους κυκλικούς χορούς, όταν οι χορευτές ήταν πολλοί και δεν χωρούσαν σε ένα γύρο, *έκαναν δυο δίπλις χουρό*, [αρχ. διπλοῦς > διπλώνω].

διπλός, διπλιά, διπλό· διπλός, το ουδ. χρησ. ως ουσ. με τη σημ. κέρμα των δύο δραχμών, [αρχ. διπλοῦς].

δίπουρτου, το· διάταξη στα πιόνια του παιχνιδιού της *ινιάρας*, η οποία εξασφάλιζε σίγουρα τη νίκη, αφού έδινε στον παίκτη τη δυνατότητα να ανοιγοκλείνει συνεχώς *τριάρεις*, η λ. χρησ. μτφ. όταν κάποιος ωφελείται από δυο πλευρές, *Γιώργης το 'χει δίπουρτου, κι μι τ'ς θκοι μας κι μι τ'ς άλνοι καλά τα έχ(ει)*. στην Πεντάπολη λεγόταν *τρεις-τρεις* και η σχέση *δίπουρτου* = *τρεις-τρεις*, διασώθηκε στην πρμ. φρ. 176, [αρχ. δύο + μσν. πόρτα (< λατ. porta)].

διρμάτ(ι), το· δέρμα ζώου, μτφ. κουβάρι, δεμάτι, *πίασκαμι στα χέρια κι γίνκαμι διρμάτ(ι)*, [αρχ. δερμάτιον > μσν. δερμάτιν].

διρμόνιασα· αναγνωρίζεται ως αόρ. του ρ. δαιμονίζω, *διρμόνιασι κι μένανε*, (δημ. τρ. 15.β4), [δεσ *διρμόνιασα*].

διρμόνιασα, η· λ. γνωστή μόνο στα τραγ. του Λάζαρου, δαιμόνιασα, δεσ δημ. τρ. 15.β3, **[αρχ. δαίμων > δαιμόνιασα (> *διμόνιασα*) > *διρμόνιασα*, με ανάπτυξη του ρ].

διρπάν(ι), το· δρεπάνι, αλλ. το *δριπάν(ι)*, ο *δρέπανους*, δεσ πρμ. 207, [δρέπω (= μαζεύω) > αρχ. δρέπανον].

διρφή, η· αδερφή, αλλ. *δερφή*.

-δης· από τις κατ. της κ. -δεσ/-ες, *'σαμαρά-δης, ιργάτ-δης, αντάρτ-δης'*.

δισιά, η· δέσιμο, *του ντουβάρ(ι) θέλ(ει) τσιμέντου για δισιά*, [δένου].

δίσιουλου, το· δίσολο, με δυο σόλες, *δίσιουλου παπούτσ(ι)*, [αρχ. δισ + σιόλα 1].

δισπότς, ο· επίσκοπος, μητροπολίτης, δεσ πρμ. φρ. 44, [αρχ. δεσπότης].

δισποντκό, το· ο θρόνος του επισκόπου στην εκκλησία, [δισπότς].

διτός, -τιά{-ιά}, -τό· δεμένος, *διτοί κι λυμέν(οι)*, [αρχ. δέω > μτγν. δετός].

- δίτρουχου**, το· χρησ. ως ουσ., δίτροχο κάρο, σούστα, [αρχ. δις + αρχ. τροχός].
- δίφραγκου**, το· κέρμα αξίας δύο δραχμών, [δύο + ιταλ. franco].
- Διφτέρα**, η· η ημέρα της εβδομάδας Δευτέρα, υποκ. η *Διφτιρίτσα*, [αρχ. δεύτερος].
- διφτιραίου**, το· το φόρεμα της νύφης για τη Δευτέρα μετά το γάμο, [αρχ. δευτεροαϊον].
- διφτιρανάστας(η)**, η· η λειτουργία της αγάπης την Κυριακή του Πάσχα.
- διφτιρίζου**· ρ., *διφτέρτζα*, -*ρσα*, κάνω κάτι για δεύτερη φορά, δευτερώνω, *πήγι να διφτιρίσει(ι) τ' αμπέλι(ι)*, [αρχ. δεύτερος > μτγν. δευτερώω].
- διφτιρου-**· δευτερο-, ως πρώτο συνθ., [αρχ. δεύτερος].
- διφτιρουκάτσ(ι)μου**, το· δευτεροκάθισμα, το να ξανακάθεται κανείς ενώ σηκώθηκε για να φύγει, δεσ πρμ. 345, [*διφτιρου-* + *κά-τσ(ι)μου*].
- διφτιρουλαλώ**· ρ., για αρ. χρ. δεσ *λαλάου*, για κοκκόρια, *λαλώ* δεύτερη φορά μέσα στη νύχτα, στις 2-3 μετά τα μεσάνυχτα, *άντι σ(η)κών'/σ(η)κόνους*, *διφτιρουλάτσαν τ' αρνίθια*, [*διφτιρου-* + *λαλάου*].
- διφτιρουπλάσ(ι)μου**, το· το πλάσιμο της ζύμης στο ζύμωμα δυο φορές, μία όταν τέλειωνε το ζύμωμα στην *κουπάνα* και μία όταν ήταν να μπουν τα ψωμιά στην πινακωτή, [*διφτιρου-* + πλάσιμο (< αρχ. πλάσσω)].
- δίχτυα**, τα· {-τχια}, δίχτυα για μεταφορά άχυρου, που φορτώνονταν σε ζώα, [αρχ. δίχτυον].
- διο, θα, να**· {διγίω}, μέλλ. του βλέπω, *θα δω*, *να δω*, *θα διο πότι θα ρτω*, δεσ και πρμ. 91, [αρχ. ὄρω > μέλλ. θα ἰδῶ, να ἰδῶ].
- δλεια**, η· δουλειά, υποκ. η *δλούδα*, δεσ πρμ. 89, 333, 378, λ.γ. 7, [αρχ. δουλεία].
- δλετύου**· ρ., *δούλιβα*, *δούλιψα*, *δλέφκα*, δουλεύω, *δλέφκι τ' αμπέλι(ι)*, δεσ πρμ. 201 και 398, [αρχ. δουλεύω].
- δο, δοκ'/δόκι**(Νιγρ.)· δώσε, πρ. του *δίνου*, δεσ *δο μ'*, *δο τ'ς*.
- δόλιους, -λια, -λιου**· {-λιους}, δύστηχος, [αρχ. δόλιος].
- δο μ'**· πρ. του *δίνου*, δώσε μου, *να κουκαλένιου δο μ' σιδηρένιου*, φρ. που έλεγαν τα παιδιά πετώντας στα κεραμίδια το *γαλατόδουντου* μόλις το έβγαζαν· *δο μ'*, *κυρά μ'*, *καρύδια*, δεσ *κόλιντα* και πρμ. φρ. 99, [δώσε μου > δος μου > *δο μ'*].
- δο μ' κυρά μ' φουτιά**· παιγν. ανάμεσα στη μάνα ή στη γιαγιά και σε μικρό παιδί, που στο τέλος η μάνα αιφνιδίαζε το παιδί προσποιούμενη το γάβγισμα του σκύλου, δεσ και π.
- δόντιους**, ο· {-ιους}, αυτός που έχει μεγάλα και προεξέχοντα δόντια, δεσ *δουντού*, [αρχ. ὀδοῦς > δόντι].
- δόξα**, η· το φωτοστέφανο στα κεφάλια των αγίων στις εικόνες, το ουράνιο τόξο, [αρχ. δόξα].
- δοξαπατρί**, το· το κεφάλι, *εφαί μια στου δοξαπατρί κι πάει* = χτυπήθηκε στο κεφάλι και πέθανε, [από τη φρ. δόξα πατρί].
- δόσ(ι)μου**, το· δόσιμο, χρέος, φόρος, *τουν ζούλιψι κι βασιλιάς, πουλύ δόσ(ι)μου τουν ρίγνι*, (Ν.Π.γ' τρ. 403.0), [αρχ. δόσιμον].
- δο τ'ς**· πρ. του *δίνου*, δώσε του/της, *δο τ'ς του όλου* = δώσε της το όλο, [δεσ *δο μ'*].
- δουδικάμιρου**, το· δωδεκαήμερο, το διάστημα από τα Χριστούγεννα μέχρι τα Φώτα, [αρχ. δώδεκα + αρχ. ημέρα].
- δουδικάρα**, η· παιγν. που παιζόταν σαν την *ινιάρα*. Οι παίχτες έπαιζαν με δώδεκα

- πίονια πάνω σε σχεδιάσμα, που ήταν σαν της *ιννιάρας*, συμπληρωμένο όμως και με διαγώνιες γραμμές, οι οποίες ένωναν ανά τρεις τις κορυφές του σχήματος, [αρχ. δώδεκα + *-άρα*].
- δουδουκάρι(ι)**, το· δόντι τραπεζίτης, επειδή τα *δουδουκάρια* βγαίνουν στην ηλικία περίπου των δώδεκα χρόνων, *βαρέν(ει) του δουδουκάρι μ' = χτυπούν τα δόντια μου απ' το κρύο*, δεσ πρμ. 75 και πρμ. φρ. 54, [αρχ. δώδεκα].
- δουκάν(η)**, η· αλλ. η *ντουκάν(η)*.
- δουκάτ**· επίρρ., εδώ κάτω, [δεσ *δουπάν*].
- δουκιούμι**· ρ., *δουκιούμαν*, *δουκήθκα*, θυμούμαι, σκέφτομαι, μέλλ. *θα δουκθώ*, πρ. *δουκθούς, δε δουκήθκα να στου πω*, δεσ και πρμ. 76, [αρχ. δοκέω > έδοκήθην > δοκήθκα].
- δουκράν(ι)**, το· δικράνι, δίκρανο, αλλ. *ντουκράν(ι)*, [αρχ. δίκρανος].
- δουλέματα**, τα· οι φέτες καπνού δεύτερης ποιότητας, που έβαζαν στις άκρες στο δεμα από τη μεριά που είναι το *τσιούλ(ι)*, [αρχ. δούλευμα].
- δουλεύτρια**, η· υπηρέτρια, δούλα, [αρχ. δουλεύω > δουλεύτρα].
- δούλους**, ο· υπάλληλος για αγροτικές δουλειές με ετήσιο μισθό, δεσ και *μισταργός*, [αρχ. δοῦλος].
- δουντάγρα**, η· η τανάλια του πρακτικού οδοντογιατρού, [αρχ. οδοντάγρα].
- δουντιάρ(η)ς, -ρου, -ρκου**· δεσ *δόντιους*.
- δουντού**, η· η γυναίκα που έχει την ιδιότητα του *δόντιου*.
- δουξάρ(ι)**, το· το τόξο του *σκαμαγγά*, δεσ *μαγγάνα*· ο *σκαμαγγάς* με ένα σφυρί, το *τουκμάκ(ι)*, χτυπούσε τη χορδή, όταν το *δουξάρ(ι)* ήταν μέσα στο *βαμπάκ(ι)* και με τις ταλαντώσεις της γινόταν το *ζιάνοιγμα*, [αρχ. τόξον > μτγν. τοξάριον > μσν. δοξάριν].
- δουξουλουγία**, η· δοξολογία, το χτύπημα της τρίτης καμπάνας για την εκκλησία, *βάρισι δουξουλουγία*, [αρχ. δόξα + λόγος > μτγν. δοξολόγος > μτγν. δοξολογία].
- δουπάν**· επίρρ., εδώ πάνω, [δω + παν].
- δουπέρα**· επίρρ., εδώ, εδώ πέρα, [δω + αρχ. πέρα(ν)].
- δουρακινιά**, η· ροδακινιά, [*δουράκνου*].
- δουράκνου**, το· δοράκινο, ροδάκινο, [αρχ. δωράκινον].
- δράμια**, τα· υποδιαίρεσεις της οκάς, 400 δράμια = 1 *ουκά*· τα σταθμά στους ζυγούς με δυο δίσκους, που έγραφαν πάνω τους το βάρος τους σε δράμια, [αρχ. δραχιμή > δραχμιον > αραβ. dirhem > δράμι].
- δραμινός**, ο· αέρας ανατολικός, προερχόμενος από την πλευρά της Δράμας, κατάλληλος για το *λίχνισμα*, [Δράμια].
- δρέπανος**, ο· μεγεθ. της λ. *διρπάν(ι)*.
- δρόμους**, ο· δρόμος, δρομολόγιο, *στράτα, ήφικρα δυο δρόμ(οι) νιρό*, [αρχ. δρόμος].
- δρουλιβανιά**, η· ο θάμνος του δεντρολίβανου, *βρίσκ(ει) του Στέργιου κάθουνταν κατ'πού τ' δρουλιβανιά*, (Ν.Π.γ' τρ. 490.1), [*δρουλίβανου*].
- δρουλίβανου**, το· ο θάμνος ή το άνθος του δεντρολίβανου, *πάισι Καλούδα στου μπαχτσέ να μάσ(ει) δρουλίβανου*, (Ν.Π.γ' τρ. 490.1), [μτγν. δενδρολίβανον].
- δρουμί**, το· πληθ. τα *δρουμινιά*, μικροί σωροί από λίγες *χειριές* θερισμένο σιτάρι, που άφηναν οι θεριστάδες, όπως προχωρούσαν βιαστικά και που στη συνέχεια μαζεύονταν σε *διμάτια*, [αρχ. δρόμος].

- δρουσίζου**· ρ., *δρόσιζα, δρόσισα, δρουσίσκα*, δροσίζω και ειρων. κάνω κακό αντί καλό, *εμ δε θα μι διεις, θα μι δρουσί(ει)ς* = δε θα με φροντίσεις στα γεράματα, θα μ' εγκαταλείψεις, [αρχ. δροσίζω].
- δύαρα**, η· παιχν. της Νιγρίτας με πόνια· παιζόταν από μικρά παιδιά, με δυο μόνο πονια από το κάθε παιδί, πάνω σε ένα σχεδιάσμα που είχε μόνο δυο ορθογώνια παραλληλόγραμμα σε επαφή· νικητής ήταν αυτός που έβαζε πρώτος τα δυο του πόνια σε μια από τις μεγάλες πλευρές των παραλληλογράμμων.
- δύναμ(η)**, η· η κ. σημ., παιχν. διελκυστίνδας με σκοινί ή χωρίς σκοινί, αυτοτελής ή ως κατάληξη των παιχνιδιών *κ(ι')ρι κ(ι')ρι πλάκα* και *πιρνά πιρνά η μέλλισσα*· ήταν το αρχ. παιχν. διελκυστίνδα ή έλκυστίνδα, ενώ παρόμοιο ήταν η σκαπέρδα, δεσ και π., [αρχ. δύναμις].
- δύνουμι**· ρ., παρ. *δύνουμαν*, δύναμαι, μπορώ, έχω δυνάμεις, *κόμα δύνουμιστι* = ακόμα μπορούμε, *όσνοι δύνουνταν τα κυνηγούσαν μουναχοί τ'ς* = όσοι μπορούσαν τα φρόντιζαν μόνοι τους, [αρχ. δύναμαι > μσν. δύνομαι].
- δυο σι δυο**· φράση που λέγεται όταν αλληλοβοηθούνται δύο άτομα για να κάνουν τη δουλειά τους, *άντι, δυο σι δυο να του σ(η)κώσουμι*, [αρχ. δύο].
- δουου**· τύπος του δυο, *τουν έκανε δουου παραδιού* (πρμ. φρ. 167) = τον πρόσβαλε, τον έκανε να αξίζει μόνο δυο παράδες, [αρχ. δύο].
- δουούρ(ι)**, το· το δούρι, *τα δουούρια τ'ς τράπουλας*, [αρχ. δύο + -ούρ(ι)].
- δύστγους, -χ(η), -χου**· δυστυχής, [αρχ. δυστυχής].
- δω**· εδώ, δεσ πρμ. 94, 95, [αρχ. ὠδε > μσν. ἔδῶ].
- δῶ(ει)μι**· εδώ είμαι, ὅλοι οι τύποι του *εἶμι* μαζί με το εδώ ακούγονται μονολεκτικά και με την ίδια προφορά του *δῶ(ει)-*, π.χ. *δῶ(ει)σι, δῶ(ει)νι, δῶ(ει)μασταν, δῶ(η)-ταν* κλπ.
- δῶθι**· επίρρ., *εδῶθε*, [μσν. ἔδῶθεν > δῶθε].
- δῶια**· {δῶ-ια}, επίρρ., *να εδῶ, να απού δῶια πέρασι λαγός, αλλ. δῶιας, δῶιασα*, [δω + ια].
- δῶιας, δῶιασα**· {δῶ-ια-σα}, επίρρ., *εδῶ δα, να εδῶ, αλλ. δῶια*, [δῶια > δῶ-ιας > δῶιασα].
- δῶμα**, το· ταράτσα, (προσφ.), [αρχ. δῶμα].